

Valtioneuvoston kanslia

Asia	Lausunto ehdotuksesta valtionhallinnon viestintäsuositukseksi VN/3642/2023
Lausunnon antaja	Oikeustoimittajat ry

Pyydettyinä lausuntonaan Oikeustoimittajat ry lausuu ehdotuksesta valtionhallinnon viestintäsuositukseksi seuraavaa:

Valtionhallinnossa on yhdistyksen jäsenten kokemusten perusteella tapahtunut viime vuosina selkeä muutos salailevampaan suuntaan. Yhdistys pitääkin hyvänä, että suosituksessa korostetaan järjestelmällisen sananvapauden, avoimuuden ja yhdenvertaisuuden edistämistä.

Suositus on myös selkeä ja helposti omaksuttavissa.

Myönteistä on niin ikään se, että ehdotuksessa tunnustetaan journalistin ohjeisiin sitoutunut media kaikkein tärkeimmäksi viestinnän sidosryhmäksi. Suosituksessa nostetaan esiin myös arvostettavasti tiedotusvälineiden entistä nopeutunut julkaisurytmi.

Yksityiskohtaisina havaintoina Oikeustoimittajat ry lausuu seuraavaa:

1. Suosituksen kohdassa 5 (Roolit ja vastuut) muistutetaan viranomaisia siitä, etteivät viestinnän tehtävät aina noudata virka-aikaa. "Niiden viranomaisten, joilla on säännöllisesti tarve viestiä virka-ajan ulkopuolella, tulisi sopia viestinnän työaika- tai päivystysjärjestelyistä."

Oikeustoimittajat ry:n mielestä virka-ajan ulkopuolella olevaa viestintävastuuta olisi tarvetta pohtia myös organisaatioissa, jotka eivät säännöllisesti viesti virka-ajan ulkopuolella. Yleensä näissä organisaatioissa tiedonkulku takkuilee, jos viikonlopulle osuu uutistilanne.

Yhdistys ehdottaa, että jokaisella viranomaisorganisaatiolla tulisi olla päivystysnumero, josta tarpeen tullen saisi aina kiinni asiantuntijan. Tämä numero

tulisi kertoa selkeästi medialle etukäteen eikä vasta silloin, kun uutistapahtuma on päällä. Numero pitäisi olla selkeästi nähtävillä organisaation verkkosivuilla.

Tämä ei tarkoita sitä, että toimittajat voisivat soittaa 24/7 ja kysellä pienistä asioista. Tällainen järjestely auttaisi kuitenkin mediaa ja myös ko. organisaatio silloin, kun uutistilanne on päällä.

2. Suosituksen kohdassa 5.1. (Viestintä kuuluu jokaiselle) painotetaan kiitettävästi sitä, että valtionhallinnon työntekijöiden on tunnettava julkisuuslain periaatteet ja tiedettävä, mitä julkisuuslaki edellyttää heiltä. "Erityisen tärkeää on ymmärtää julkisuuslain edellyttämä asiakohmainen harkinta siitä, mikä tieto on julkista ja mikä ei."

Virkamiehille olisi syytä korostaa myös julkisuuden perusoikeusluonnetta, julkisuusperiaatetta ja julkisuusmyönteisyyttä: lähtökohtaisesti kaikki tieto on julkista, jollei sitä ole lailla määrätty salaiseksi. On syytä myös korostaa, että julkisuuden perusoikeusluonteen takia salassapitomääräysten laajentavat tulkinnat ovat kiellettyjä. Näillä lisäyksillä ja koulutuksella voitaisiin vähentää salaamista "varmuuden vuoksi".

3. Kohdassa 5.1 todetaan myös, että viestinnän ammattilaiset vastaavat viestinnän suunnittelusta, toteutuksesta, koordinoinnista ja arvioinnista.

Yhdistys korostaa, että hyvin hoidettu viestintä on myös sitä, että viranomaisilla ja viestinnän ammattilaisilla on tahtoa kertoa asioista mahdollisimman avoimesti medialle ja kansalaisille. Viestinnän ei aina tarvitse olla juhlallisesti suunniteltua, vaan tiedottaminen voi olla ja sen pitää olla myös toisinaan spontaania ja hyvinkin "matalalla kynnyksellä" tehtyä. Lähtökohta tulisi olla se, että mieluummin liikaa kuin liian vähän viestintää.

4. Mediaa koskevassa kohdassa 6.2 yhdistys pitää myönteisenä, että etäyhteyksien hyödyntäminen myös taustatilaisuuksissa on nostettu esille. Tällöin tilaisuuksia voivat seurata mediat koko maassa.
5. Tietopyyntöjen käsittelyä koskevassa kohdassa 6.2.1 olisi syytä korostaa julkisuuslain 14 § 4 momentissa säädettyjä määräaikoja tietopyyntöjen käsittelylle.

Lainkohdan mukaan tiedot on annettava "mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kahdessa viikossa". Moni virkamies kuitenkin sivuuttaa maininnan "mahdollisimman pian" ja kuvittelee, että minkä tahansa tietopyynnön käsittely saa kestää kaksi viikkoa. Toisinaan tiedon pyytäjälle jopa ilmoitetaan, että viranomaisessa tietopyyntöjen käsittelyaika on kaksi viikkoa.

Viranomaisten olisi hyvä tunnistaa erityisesti kiireelliset uutistilanteet, joissa media todellakin tarvitsee tiedon mahdollisimman pian.

Yhdistys myös huomauttaa, ettei ole lainkaan poikkeuksellista, että tietopyynnön käsittely kestää yli laissa säädetyn ehdottoman määräajan, kuukauden.

6. Suosituksessa ei ole lainkaan mainintaa asiakirjojen maksullisuudesta. Yhdistyksen mielestä suosituksessa olisi syytä käydä läpi julkisuuslain 34 §:stä ilmenevät pääperiaatteet maksullisuudesta.

Yhdistyksen jäsenten kokemusten mukaan tietopyynnöistä peritään yhä useammin satoihin tai jopa tuhansiin euroihin nousevaa "salausmaksua" tehdystä työstä, jos asiakirja sisältää jotain salassa pidettävää tietoa.

Lain ja sen esitöiden mukaan maksua voi kuitenkin periä vain, jos salassa pidettävien osien poistaminen on teknisesti työlästä. Yhdistys painottaa, että nykyisin salattavien kohtien poistaminen on teknisesti helppoa, jos asiakirja on valmiiksi sähköisessä muodossa.

Erikseen on syytä korostaa, että tietojen julkisuuden arvioiminen on normaalia virkatoimintaa, joten siitä ei voi periä maksua.

Mahdollista maksua määrättäessä on myös arvioitava, onko kyse viranomaisen tiedotusvelvoitteen kuuluvasta asiakirjasta, jolloin siitä ei julkisuuslain 34 § 1 momentin kohdan 5 perusteella peritä maksua.

Helsingissä 27. kesäkuuta 2023

OIKEUSTOIMITTAJAT RY

Susanna Reinboth
puheenjohtaja

Päivi Happonen
varapuheenjohtaja